

Т.І. ЛОСИЦЬКА, канд. екон. наук

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Резюме. У статті подано огляд сучасних тенденцій експорту та визначено основні напрями державного регулювання експортної діяльності в Україні та світі. Для визначення пріоритетів державного регулювання експортної діяльності проаналізовано досвід провідних країн-експортерів: Китаю, США, Німеччини, Японії, Франції, Великої Британії. Описано сучасний стан експорту в Україні. Сьогодні держава у сфері експортної діяльності не надає суб'єктам господарювання достатньої підтримки для переорієнтації ринків збуту. Визначено основні прогалини в нормативно-правовій базі в цій галузі, а саме — процес переорієнтації українського ринку на вимоги ЄС і проблеми, що пов'язані з валютними обмеженнями НБУ. Підкреслено важливість того, що потрібно подолати недосконалість державного законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Запропоновано напрями державного регулювання високотехнологічної експортної діяльності через систему фінансових і нефінансових державних інструментів. Запропоновано звернути увагу на досвід країн, які нещодавно стали учасниками ЄС, але вже мають позитивний досвід експортної діяльності. Серед основних управлених ними заходів можна виокремити: скорочення митних ставок згідно з вимогами СОТ; упровадження протекційної політики щодо вразливих галузей економіки; перейняття структурної реорганізації підрозділів, що відповідають за експортну діяльність держави.

Ключові слова: експорт, експортна діяльність, державне регулювання, управління, зарубіжний досвід, інтеграція, міжнародна торгівля, стратегія, державна політика.

ВСТУП

Експортна діяльність сьогодні є важливим компонентом сучасного розвитку загальної економічної системи. Ефективний експорт суб'єктів господарювання стає кроком до збалансованого економічного розвитку. Для окремої країни участь у міжнародній торгівлі набуває форми зовнішньої торгівлі та стає джерелом, із якого надходить додаткове фінансування в іноземній валюті, що дає можливість підвищити загальний дохід держави. Зважаючи на це, можна констатувати, що державне регулювання експортної діяльності та її підтримка на законодавчому рівні є одним із першорядних завдань кожної країни. Експортний потенціал розкривається у можливості країни відтворювати свої конкурентні переваги в межах світових ринків. Так виникає необхідність розгляду вітчизняних і міжнародних підходів до ведення експортної діяльності для формування фінансового та нефінансового інструментарію підтримки вітчизняних підприємств-експортерів.

АНАЛІЗ ПУБЛІКАЦІЙ

Можна виділити авторів, у чиїх фундаментальних працях розглядаються проблеми експортної діяльності: Дж. Хесель, Аль-Оста Салім Абдуль-Азіз, М. Бейс, М. Андерсон [1–4].

В українській науковій літературі цей напрям плідно розробляють: Т.М. Мельник, І.Л. Федун, Ю.Г. Козак, Н.С. Логвінова, М.В. Елова, Л.М. Пісь-

маченко, В.І. Захарченко, В.В. Коваль та інші [11–13; 19; 22].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРИШЕНОЇ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Сьогодні держава в сфері експортної діяльності не надає суб'єктам господарювання достатньої підтримки для переорієнтації ринків збуту. Також їх діяльність значно ускладнилася після укладання договору про асоціацію з Європейським Союзом та вступом до СОТ, у результаті чого НБУ ввів обмеження на державному валютному ринку. Зокрема, важливу роль відіграє недосконалість державного законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Мета роботи — обґрунтувати напрями імплементації міжнародного досвіду державного регулювання експортної діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Регулювання експортної діяльності на державному рівні є формою просування зовнішньоекономічної діяльності шляхом налагодження торговельних шляхів із іншими країнами світу. До визначальних цілей зовнішньоторговельної політики України мають відноситися:

- зміна структури експорту та обсягу товарів, що експортуються та імпортуються;
- зміна ринків експорту, поширення експорту в бік ЄС;

- покриття експортерів необхідною ресурсною базою;
- протекційна політика держави щодо експортної продукції.

Найбільш поширені сьогодні такі підходи впливу на експортну діяльність:

- система обмежених дій, за умови яких державне регулювання відбувається в односторонньому порядку, не беручи до уваги дії партнерів;
- укладання угод із великою кількістю партнерів, не приділяючи достатньої уваги кожному з них;
- укладання довгострокових угод, при укладанні яких скоординовуються заходи для налагодження тісних взаємовигідних зв'язків між партнерами.

Такої торгової політики дотримується більшість країн-учасників, що входять у систему угод СОТ (Генеральна угода про тарифи і торгівлю, Генеральна угода про торгівлю послугами, угоди в сфері торгівлі країн — членів ЄС) [15]. Враховуючи вищенаведені підходи, доречно зазначити, що при формуванні експортної політики використовуються як окремі з цих постулатів, так і їх комбінації. Розглядаючи існуючі підходи до регулювання експортної діяльності, можна відзначити два основних типи формування зовнішньої політики: лібералізація (принципи вільної торгівлі) та протекціонізм (захист з боку держави). Зауважимо, що під політикою лібералізації можна розуміти впровадження принципів вільної торгівлі, де держава не має істотного керуючого впливу на формування зовнішніх зв'язків. Основними дієвими силами є попит і пропозиція. Протекціонізм укладає у свою основу політику захисту внутрішніх ринків державою для надання вітчизняним виробникам можливості направити свої сили на покращення якості власних товарів, скоротивши доступ зарубіжних конкурентів до вітчизняних ринків, використовуючи тарифні та нетарифні інструменти торговельної політики. Ці два типи торговельної політики характеризують загальну спрямованість розвитку експортної діяльності і визначають ступінь залучення держави в зовнішньоторговельну діяльність. Як вважають фахівці, за умови політики лібералізації та протекціонізму основними рушійними силами є ринок — у першому випадку, та відсутність вільної дії ринкових сил — у другому. Враховуючи різний рівень економічного розвитку різних країн світу, можна констатувати що і економічний потенціал та рівень залучення фінансових коштів для підвищення конкурентоспроможності у всіх країн різний. Беручи до уваги вищезазначене, для України сьогодні не вигідна політика лібераліза-

ції насамперед щодо зовнішньої торгівлі. Вільна конкуренція з боку більш розвинутих держав сьогодні може призвести тільки до стагнації в експортній діяльності України та формування структурного дисбалансу.

Протягом останніх років експортний ринок України зазнав значних перетворень, був глобально переорієнтований у зв'язку з частковою втратою російського ринку збуту та переорієнтацією вітчизняних експортерів на ринки країн Європейського Союзу. Складним періодом перетворень для українського експорту стало розгортання зони вільної торгівлі, яке відбулося після підписання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Одним із чинників, що ускладнює експортну діяльність, є ліміти, встановлені НБУ на операції, що проводяться в іноземній валюті та пов'язані з цим законодавчі невідповідності. Сьогодні Українське законодавство вирізняється неузгодженістю підзаконних актів, несвоечасним затвердженням постанов та їх виконанням у сфері експортної діяльності.

Згідно зі статистичними даними, Україна в 2017 р. здійснювала експортні операції більш ніж з 220 країнами світу, в грошовому еквіваленті це 43,3 млрд дол. США, що на 19% більше порівняно з обсягами 2016 р., та на 13,5% порівняно з 2015 р. У структурі товарного експорту в 2017 р. переважали чорні метали — 20% від загального обсягу експорту, зернові культури — 15%, жири та олії тваринного або рослинного походження — 10,6%, руди, шлак і зола — 6,3%, електричні машини — 5,9%, насіння і плоди олійних рослин — 4,8%. Частка країн ЄС у 2017 р. в експорті збільшилась на 1,7 в.п. проти 2016 р. і становила 32,2% (рис. 1).

Статистичні дані, представлені Державною службою статистики України, дають можливість дійти висновку, що для формування зовнішнього сектору економіки й зміцнення експортного

Рис. 1. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2017 р.

потенціалу Україні потрібна переорієнтація народного господарства, а саме — досягнення більш рівномірної та збалансованої експортної віддачі окремих її регіонів. Вирішення такого завдання потребує, по-перше, усунення причин, що спричиняють деформацію народногосподарської структури України, по-друге, перегляду економічної політики держави, спрямованої на стимулювання оптимального розподілу обмежених економічних ресурсів. Як свідчать дані Міністерства статистики України, понад 50% українського експорту товарів і послуг припадає на чотири промислові області: Дніпропетровську (20–25%), Донецьку (10–15%), Одеську (10–12%) і Луганську (до 10%). З огляду на те, що ці промислові центри спеціалізуються передусім на виробництві сировини і матеріалів (металургійна, хімічна та нафтохімічна промисловість), можна стверджувати, що експортний потенціал України розміщений і експлуатується нерівномірно. Країни, що сьогодні займають провідні позиції у міжнародній торгівлі, досягли таких результатів за допомогою високоефективної зовнішньоекономічної політики держави, зокрема успішного застосування механізмів управління експортною діяльністю.

У сфері державного регулювання експортної діяльності в Україні можна виділити такі цілі:

- досягнення збалансованого розвитку економіки шляхом протекції внутрішнього ринку України та освоєння нових ринків зовнішньої торгівлі;
- заохочення структурних перебудов у економіці;
- сприяти залученню національної економіки до процесів міжнародного розподілу праці;
- переймати досвід країн із розвинутої сферою експортної діяльності.

Для досягнення цих цілей можна використовувати різні інструменти державного регулювання. Такими інструментами можуть бути: законодавча база, тарифне та нетарифне регулювання, фінансові заходи, податкові та кредитні послаблення для суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності. Для визначення пріоритетів державного регулювання експортної діяльності необхідно проаналізувати досвід провідних країн-експортерів: Китаю, США, Німеччини, Японії, Франції, Великої Британії.

Розглядаючи досвід США, зауважимо, що ця країна тривалий час була економічно закритою, що пов'язано з багатосекторним внутрішнім ринком і значними запасами сировини. Цей період був позначений обмеженням імпорту готової торговельної продукції із одночасним наданням істотних переваг суб'єктам господарювання, що здійснювали імпорт енергетич-

ної сировини. Водночас проводилася політика збільшення експорту. Пізніше, в 80–90-х рр. XX ст., в зовнішньоекономічній політиці Сполучених Штатів відбулися істотні зміни, насамперед, було сформовано рівновекторну систему зовнішньоекономічних зв'язків [16]. Такі зміни в політиці зовнішньої торгівлі були зумовлені стрімким розвитком світових господарських зв'язків, глобалізаційних та інтеграційних процесів зокрема. У той період держава активно використовувала адміністративні та економічні механізми підтримки експортної діяльності для розвитку національної економіки. Було прийнято багато актів, спрямованих захистити вітчизняного виробника та надати йому конкурентні переваги на міжнародних ринках. Збільшувалась кількість товарів, що підлягали митному оподаткуванню. Промисловість країни працювала здебільшого на експорт. У 1988 р. було прийнято важливий для розвитку експортної діяльності документ “Комплексний закон про торгівлю та конкурентоспроможність”. У цьому законі визначено основні напрями зовнішньоекономічної політики, а саме — розширення торговельних зв'язків із партнерами по НАФТА. Важливу роль у становленні американської експортної системи відіграли транснаціональні корпорації, які мають підприємства в різних країнах світу, поєднані корпоративними зв'язками. Частка таких корпорацій в експортному обороті країни становить 2/3, 4/5 патентно-ліцензованої торгівлі, що за загальними показниками складає більшу частину експортного капіталу. Аналізуючи експортну політику Сполучених Штатів сьогодні, можна виділити два основних напрями: лібералізація і захист власного ринку.

Щодо захисту ринків, необхідно відзначити, що він має вибіркового характеру і стосується насамперед Іраку, Сирії, КНДР, В'єтнаму, Куби, Лівії. Також у цей час у межах інтеграційних об'єднань НАФТА та АТЕС приймаються угоди про добровільне обмеження експорту автомобілів, сталі, телевізорів, текстильних виробів тощо, здебільшого з Японії і нових індустріальних країн, у США і країни ЄС. Уряд США також контролює експорт чутливого обладнання, програмного забезпечення і технологій як засобу просування інтересів у сфері національної безпеки і цілей зовнішньої політики. Це є додатковим свідченням державного регулювання зовнішньоторговельної політики та сприяння розвитку власних ринків. За допомогою системи експортного регулювання уряд США може ефективно досягати:

- забезпечення національної безпеки шляхом обмеження доступу до найчутливіших технологій і зброї США;

- сприяти регіональній стабільності;
- запобігати розповсюдженню небажаних товарів;
- дотримуватись міжнародних зобов'язань, тобто режимів нерозповсюдження та санкцій Ради Безпеки ООН і резолюції РБ ООН 1540.

Іншим світовим лідером у сфері експорту, безумовно, є Китай. Ця країна — лідер за темпами економічного зростання протягом останніх років. Згідно з останніми даними по темпам розвитку, можна відзначити, що Китай з десятого місця серед країн світу в 1990-х рр. піднявся на третє місце в 2005 р. як держава з розвинутою сферою експортної діяльності. Також зазначимо, що Китай постійно розширює ринки збуту шляхом налагодження нових зовнішньоторговельних відносин та експансії ринків Європи, Росії та Америки [17].

Сьогодні Китай займає перше місце за обсягом експорту. Досягнення таких результатів стало результатом відкритої зовнішньоекономічної політики, орієнтованої на розширення ринків збуту та залучення іноземного капіталу в країну, створення спеціальних економічних зон і відкритих економічних регіонів. Більш толерантною політика Китаю стала після її приєднання до СОТ. Був знижений рівень тарифних і нетарифних обмежень та створено сприятливі умови для залучення іноземного капіталу. Сьогодні Китай другий у світі за обсягом щорічно залученого капіталу в економіку держави [17].

Також, розглядаючи досвід країн провідних експортерів, можна виділити досвід Німеччини, яка сьогодні входить у п'ятірку найбільших світових експортерів. У зовнішньоекономічній діяльності держави велика увага приділяється встановленню та укріпленню економічних відносин з країнами-партнерами, а саме — економічно розвинутими країнами ЄС, США та Японією. Також сферою інтересів Німеччини для розширення експортної діяльності є ринки, що розвиваються, зокрема ринки Азії та Східної Європи. Як зауважують світові експерти, Німеччина є локомотивом європейського розвитку, тому одним із її пріоритетів стає посилення показників розвитку ЄС та налагодження інтеграційних процесів із західноєвропейськими державами. Аналізуючи останні публікації щодо експорту в Німеччині, можна дійти висновку, що його розвитку насамперед сприяє розвинута система фінансування та страхування зовнішньоекономічної діяльності. Для стимулювання експортної діяльності держава надає фінансову підтримку для участі у міжнародних заходах, таких як міжнародні виставки та ярмарки, завдяки чому ініціюється близько 20% експорту країни.

Досягненням високих обсягів експорту Німеччина також завдячує реалізації положень закону “Про прискорення економічного зростання”, в якому прийняті положення про підтримку експортоорієнтованих підприємств і впровадження інновацій у виробництві [18].

Розглядаючи модель розвитку експорту в економіці Франції, вважаємо доцільним виділити, що зовнішня торгівля є одним із провідних напрямів взаємодії та налагодження зовнішньоекономічних зв'язків. Беручи до уваги шлях, обраний Францією для розвитку експортної діяльності, можна констатувати, що все більша увага приділяється не лише окремим сферам реалізації товарів, а й стадіям виробництва. Поліпшуються умови кредитування і страхування експортно-імпортних операцій [19].

Доречно розглянути досвід Японії у сфері державного регулювання експортної діяльності як країни з високими показниками експорту. Японія є однією із високотехнологічних країн світу, тому експорт цієї країни в основному складають високотехнологічні товари та послуги. Перевагою розвитку є забезпечення збалансованого економічного розвитку та досягнення високих показників безпеки у всіх сферах її діяльності. Також переважають намагання посилити позиції держави в тихоокеанському регіоні. Характерною рисою зовнішньоторговельної політики Японії є модифікація доходів від експортної діяльності в нові інвестиції для стрімкого економічного розвитку. Зважаючи на ресурсний дефіцит, держава спонукає до ввезення необхідних ресурсів. Основними напрямками державного регулювання у Японії є сприяння та прискорення структурних змін в економіці для ефективного розвитку. Держава та підприємство знаходяться в стані партнерів, які намагаються виробити вигідні умови співробітництва. Ключовими напрямками державного регулювання експортної діяльності в Японії є істотна фінансова допомога фундаментальним інноваційним дослідженням, що здійснюються у межах державних проектів і замовлень, та принцип тривалого планування перспектив розвитку з урахуванням індикаторів економічного зростання. Це дає змогу підвищувати конкурентоспроможність японських товарів, що є рушійною силою освоєння нових експортних ринків. Так, Японія щорічно витрачає 500 млн доларів, сприяючи 185 центрам розвитку технологій [20]. Як зауважують компетентні фахівці, останнім часом відбувається переорієнтація моделі розвитку Японії з експорту товарів до експорту капіталів [21].

Враховуючи вищезазначений досвід країн — провідних експортерів — і користуючись мате-

ріалами, представленими провідними вченими, виділимо найістотніші, на нашу думку, напрями підтримки підприємств, які є суб'єктами експортної діяльності в Україні:

- підтримка та заохочення експорту не лише сировини, а й підприємств, що пропонують до експорту високотехнологічну продукцію, яка є результатом упровадження новітніх технологій;
- залучення державних і міжнародних інвесторів для наукоємних галузей експортної діяльності, використовуючи широкий спектр фінансових інструментів;
- протекційна політика щодо підприємств, які впроваджують новітнє обладнання і технології для освоєння нових ринків збуту;
- законодавче супроводження і нормативно-правова підтримка процесу налагодження експортних зв'язків та здійснення безпосередньо експортних маніпуляцій;
- налаштування дієвої процедури страхування експортної діяльності;
- приділити більше уваги наданню правового супроводу та забезпеченню при виникненні суперечних питань, що виникають в експортних процесах;
- полегшення режиму кредитування виробництв експортерів, можливість надання їм пільг і покращення процесу державного фінансування;
- впровадження міжнародної системи стандартів і маркувань, підтверджених відповідними документами згідно зі світовими вимогами якості;
- прийняття і дотримання довгострокової національної програми із розвитку експортної діяльності.

Сьогодні в Україні налічується більш ніж 900 експортерів вітчизняної продукції [10]. Зважаючи на зазначену інформацію, можна виділити основні перепони на шляху розвитку експортної діяльності вітчизняних підприємств. Однією зі складностей є розходження вимог до товарів у ЄС і в Україні, тобто складний процес переорієнтації українського ринку до вимог ЄС.

Ще однією перепорою є обмеження валютних операцій. Особливої уваги потребує проблема негнучкого та неадаптованого згідно з вимогами ЄС законодавства України щодо експорто-імпортних операцій. Констатуємо, що сьогодні в Україні прийнято багато нормативно-законодавчих актів та створено органи влади, спрямовані на полегшення діяльності підприємств-експортерів та просування їх товарів на світові ринки. Так, у 2018 р. було створено Державну установу "Офіс з просування експорту України".

Запланований результат діяльності цього офісу полягає у підвищенні інвестицій і приросту кількості бізнесменів, зацікавлених в експорті вітчизняної продукції.

Також певні зрушення з 2019 р. спостерігаються зі сторони Національного банку України, який затвердив нову, більш м'яку систему валютного контролю. З лютого 2019 р. уже введено більш ніж 20 послаблень, основними щодо експорту є такі:

- до 365 днів збільшено строк розрахунків щодо експортно-імпортних операцій;
- операції до 150 тис. грн тепер здійснюються без валютного контролю;
- якщо підприємство не переказує кошти з України на свої рахунки за кордоном, а лише здійснює розрахункове обслуговування, то контроль з таких операцій знято;
- скасовуються індивідуальні ліцензії на валютні операції — їх замінить система е-лімітів (два млн євро/рік для юридичних осіб, 50 тис. євро/рік для фізичних осіб);
- скасовується подвійний контроль за операціями з експорту продукції — валютний нагляд здійснюватиме лише той банк, який отримав інформацію про відповідну митну декларацію;
- уніфіковано переміщення валютних цінностей через кордон.

Також ще у 2016 р. було проголошено необхідність створення Приватного акціонерного товариства "Експортно-кредитне агентство України" як інструменту реалізації цілей Експортної стратегії України. Передумовами створення такого агентства були: відсутність доступного фінансування; ризик неплатежів і фінансових витрат для експортерів; низька конкурентоспроможність української продукції на зовнішніх ринках; відсутність експортного гарантування та страхування; перехід до експорту з доданою вартістю. За браком державних коштів Агентство все ще не здійснює покладені на нього функції. Але, згідно з Постановою КМУ № 89 від 13 лютого 2019 р., у Державному бюджеті України закладено видатки із загального фонду на заходи зі створення та організації функціонування експортно-кредитного агентства в Україні у розмірі 79290,9 тис. грн. Так буде реалізовано основне завдання Експортної стратегії України щодо стимулювання та просування масштабної експансії експорту вітчизняних товарів і побудови страхових резервів для страхових виплат у разі необхідності. Ці масштабні зрушення у нормативно-правовому полі України щодо стимулювання експортної діяльності дають змогу вітчизняним експортерам уже зараз виходити на міжнародні ринки з найменшими ризиками для себе.

Отже, можна констатувати, що сьогодні ЕКА не виконує своїх повноважень у запланованому законом обсязі та форматі.

Також серед основних недоліків вітчизняного законодавства можна виділити такі:

- нестабільність і внутрішні протиріччя нормам;
- відсутність узгодженості між законами та підзаконними актами;
- відсутність механізму їх реалізації.

Системні зміни не завжди є послідовними, тому сьогодні перед державою стоїть завдання із регулювання діяльності експортерів щодо дотримання вимог світових ринків збуту для збільшення долі експорту країни у світових масштабах [24–26]. Але є значні перешкоди, пов’язані з технологічним розривом між країнами. Насамперед, це відсутність оперативних методів аналізу, прогнозування та планування експортної діяльності в країні. Так, державне регулювання експортної діяльності — це багатоетапний процес вибору, який базується на трьох основних критеріях: адекватності, ефективності та збалансованості. Державне регулювання повинно відповідати мінливим внутрішнім і зовнішнім умовам, враховуючи фактори ефективності та, нарешті, привести до ефективного функціонування експортної діяльності країни, ресурси якої, зрештою, обмежені. При цьому критерій адекватності має фундаментальне значення. Інші два критерії відіграють меншу роль. Стратегічні рішення на цьому етапі мають забезпечити експортерів держави широким діапазоном маневру і дозволити їм адаптуватися до мінливих і важко передбачуваних умов експлуатації ре-

сурсної бази. Також змінюється і форма, у якій виражаються стратегічні критерії відбору. Щодо критерію адекватності відбувається перехід від невизначеності цього варіанту до кількісного вираження відповідного ризику. У випадку критеріїв ефективності та збалансованості державне управління поступово відходить від загальних передумов ефективного та дієвого регулювання експорту до спрямованого на точні, кількісні показники досягнення цілей і кількісного визначення співвідношення державних субвенцій до результатів. При цьому численні вигоди від експортної діяльності стимулюють низку підприємств вживати заходів для виходу на нові зовнішні ринки. Чи ця спроба успішна, чи ні — визначається не тільки специфікою продукту, а й внутрішніми та зовнішніми факторами. Зовнішні фактори можуть як стимулювати, так і стримувати зовнішню експансію. До них відносять: політичні та економічні умови (переважно макроекономічні показники), культурні детермінанти та фактори, специфічні для сектору чи галузі.

До економічних умов належать, серед іншого, розмір мита, квоти, курси валют, можливості фінансування інвестицій і рівень конкуренції. Зокрема, увага приділяється обмеженню витрат, пов’язаних із цінами на сировину, матеріали, напівфабрикати та послуги, які через велику частку у виробничих витратах можуть визначати прибутковість. Але наявність джерел фінансування може мати стимулюючий характер, особливо, якщо це стосується високотехнологічних підприємств. Інструменти державного стимулювання розвитку вітчизняного високотехнологічного експорту наведено в **табл. 1**.

Таблиця 1

Інструменти державного стимулювання розвитку високотехнологічного експорту

Інструменти	Напрями застосування
Бюджетні	<ul style="list-style-type: none"> • збільшення фінансування сфери відтворення інтелектуальної власності; • надання дотацій, субсидій і субвенцій підприємствам-експортерам високотехнологічної продукції; • фінансова участь у соціально-економічних проектах підприємств-експортерів високотехнологічної продукції
Податкові	<ul style="list-style-type: none"> • диференціація ставки податків і порядку оподаткування; • пільги з оподаткування; • податкові “канікули” підприємствам-експортерам високотехнологічної продукції
Фінансові	<ul style="list-style-type: none"> • впровадження системи субсидування процентних ставок по кредитах і внесках у статутні капітали; • надання пільгових кредитів на розвиток експортного виробництва; • надання державних гарантій по експортних поставках високотехнологічної продукції; • формування системи стійкості валютного курсу

Інструменти	Напрями застосування
Інституційні	<ul style="list-style-type: none"> розвиток інфраструктури, спрямованої на надання фінансової підтримки експортерам високотехнологічної продукції; доопрацювання правових основ формування організаційно-господарських структур; створення ефективної системи технічного регулювання; удосконалення національної системи стандартизації та забезпечення єдності вимірювань
Зовнішньоекономічні	<ul style="list-style-type: none"> формування системи заходів із стимулювання експортерів високотехнологічної продукції; введення імпорتنих і експортних нетарифних обмежень відповідно до вимог СОТ, спрямованих на розвиток високотехнологічного експорту; захист внутрішнього ринку від тиску імпорту
Інвестиційні та інноваційні	<ul style="list-style-type: none"> залучення ресурсів державних інститутів розвитку для реалізації інвестиційних проектів; розвиток ринкових інститутів (фондовий ринок, венчурні фонди, інвестиційні банки); стимулювання спільних із іноземними партнерами інвестиційних проектів

Державне стимулювання високотехнологічного експорту є найбільш важливою частиною політики, спрямованої на зміцнення конкурентоспроможності національної економіки. Також підтримка високотехнологічного експорту — це пріоритетний напрям на шляху сталого економічного розвитку, що дає змогу залучати додаткові міжнародні ресурси. Це в свою чергу дозволяє покривати витрати на імпорт, підтримувати рівновагу торговельного балансу, створювати нові робочі місця.

Серед державних інструментів нефінансової підтримки розвитку експортного потенціалу хочеться виділити розвиток інфраструктури нефінансової підтримки підприємств високотехнологічного експорту (рис. 2).

Упровадження наведених інструментів стимулювання експортної діяльності повинно базуватись на більш широкому та комплексному підході держави до становлення конкурентоспроможного експорту країни. Передусім треба впорядкувати нормативно-правову базу, спрямовану на:

- формування внутрішньої конкуренції між підприємствами і банками;
- залучення іноземних інвесторів із виробничими інвестиціями, а не готовими товарами;
- створення функціонуючої інфраструктури;
- контроль над цінами монополій;
- стимулювання цінової конкуренції;
- організація інститутів зі страхування експортних кредитів, які будуть допомагати і стимулювати експортерів та сприяти формуванню банківського експортного фінансування.

Послідовна реалізація такого підходу повинна привести як до зміни структури зовнішньої торгівлі країни, так і до створення комплексної системи її фінансування, що відповідає інтересам не стільки західного, скільки вітчизняного капіталу.

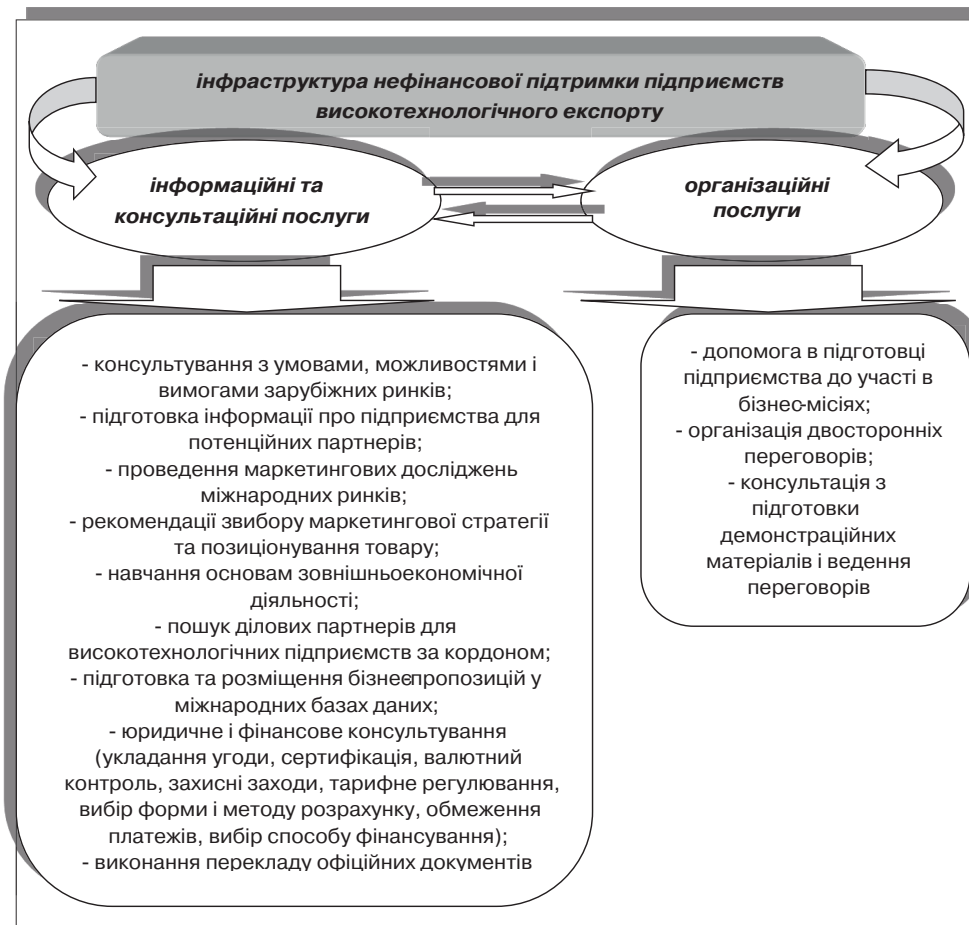
Це зумовлює необхідність виконання завдань, які полягають у наступному:

- управління комплексом інформації, пов'язаної з державною підтримкою експортних можливостей українських підприємств і аналізом попиту на вітчизняну продукцію на міжнародних ринках;
- надання вітчизняним експортерам повного обсягу відкритої ділової та аналітичної інформації у зовнішньоекономічній діяльності;
- надання усім зацікавленим закордонним контрагентам інформації про пропозиції українських експортерів безпосередньо на мові користувача.

Такі пріоритетні напрями забезпечать функціонування економіки країни на засадах сталого розвитку та скоріше зрушення державного регулювання експорту в міжнародній площині.

ВИСНОВКИ

Згідно з метою статті виявлено найважливіші напрями імплементації світового досвіду державного регулювання експортної діяльності. Доведено важливість заходів державної підтримки. У ході теоретичного вивчення умов експортної діяльності виявлено необхідність створення нових угруповань на державному рівні для полегшення координації експортерів і держави. Для

Рис. 2. Складові інфраструктури нефінансової підтримки підприємств високотехнологічного експорту

здійснення намірів України до більш щільної взаємодії з країнами ЄС та освоєння нових ринків експорту необхідно узгодити та внести поправки в законодавчу базу щодо процедур експорту товарів і послуг із законодавством провідних країн світу, намагатися відмовитися від застарілих інструментів митно-тарифного регулювання. Також слід зазначити, що для подальшого розвитку експортної діяльності України необхідно розробити чіткий план стратегічного розвитку в цьому напрямі. Реалізація плану можлива за рахунок упровадження зазначених автором інструментів державного стимулювання експорту, формування експортного потенціалу, який передбачає систему заходів у таких напрямках: нормативно-правовому; інноваційному та науково-технологічному; фінансово-економічному та організаційному. Насамперед слід звернути увагу на досвід країн, які нещодавно стали учасниками ЄС, але вже сьогодні мають позитивний досвід розвитку експортної діяльності, який підтверджений економічними показниками. Серед заходів, упроваджених цими країнами, можна виділити такі: скорочення митних ставок згідно

з вимогами СОТ; упровадження протекційної політики щодо вразливих галузей економіки; перейняття структурної реорганізації підрозділів, які відповідають за експортну діяльність держави. Також доречно додати до діяльності ЕКА порядок розрахунку ризиків та алгоритму їх аналізу шляхом проведення аудиту для запобігання митним і законодавчим правопорушенням. Від того, наскільки оперативно й ефективно буде реалізовано запропоновану систему заходів і практичних дій, залежить швидкість адаптації економіки до нових умов господарювання, формування та розширення її експортного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Hessels J.* Entrepreneurship, Export Orientation, and Economic Growth / J. Hessels, A. van Stel // *Small Business Economics*. — 2011. — № 37 (2). — P. 255–268. <https://doi.org/10.1007/s11187-009-9233-3>
2. *Аль-Оста Салім Абдуль-Азіз* Трикомпонентна модель експортної діяльності підприємства / Аль-Оста Салім Абдуль-Азіз // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. — 2015. — № 1. — С. 213–220.
3. *Beise M.* Lead markets and regulation: a framework for analysing the international diffusion of environmental

- innovations / M. Beise, K. Rennings // *Ecological Economics*. — 2016. — No.52 (1). — P. 5–17. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2004.06.007>
4. Andersson M. Technology specialization and the magnitude and quality of exports / M. Andersson, O. Ejermo // *Economics of Innovation and New Technology*. 2018. — No.17. — P. 355–375. <https://doi.org/10.1080/10438590701279714>
  5. United Nations Conference on Trade and Development, 2017 [Electronic resource]. — Access: <http://unctadstat.unctad.org>
  6. United States Department of Agriculture (USDA) [electronic resource]. — Access: <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome>
  7. Moser C., Nestmann T., Wedow M. Political Risk and Export Promotion: Evidence from Germany, 2008. <https://doi.org/10.2139/ssrn.944779>
  8. Schöne-Alaluf E., Bittner V., Von Waldenfels P. Global Social and Environmental Standards for Officially Supported Export Credits, 2016.
  9. Сайт ВТО [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/aid4trade_e.htm <https://doi.org/10.5771/1439-880x-2011-1-123>
  10. What is Europe's Trade Policy, 2009 [electronic resource]. — Access: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/may/tradoc_143154.pdf
  11. Козак Ю.Г. Міжнародна торгівля : підручник / Ю.Г. Козак, Н.С. Логвінова, М.І. Барановська. — К. : ЦУЛ, 2011 — 512 с.
  12. Елова М.В. Мировая экономика: введение во внешнеэкономическую деятельность: учеб. пособие для вузов / М.В. Елова, Е.К. Муравьева, С.М. Панферова и др. — М. : Логос, 2000. — 248 с.
  13. Письмаченко Л.М. Досвід державного регулювання зовнішніх економічних відносин у країнах із розвинутою ринковою економікою [Електронний ресурс] / Л. М. Письмаченко. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Debu/2007-1/doc/5/02.pdf>
  14. What's Germany's secret? [Electronic resource]. — Access: www.economist.com/blogs/freexchange/2010/07/recovery_1
  15. Онищенко О.А. Державне регулювання економіки та зовнішньо-економічної діяльності у Франції / О.А. Онищенко // Дні науки : зб. тез доповідей. У 4 т. / Гуманітарний університет “ЗІДМУ”, 5–6 жовт. 2006. — Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2006.
  16. Біла Є.С. Світовий досвід державного регулювання підприємництва / Є.С. Біла, Н.М. Стасюк // Світові економіка та міжнародні відносини. Проблеми економіки. — 2014. — № 1. — С. 26–30.
  17. Письмаченко Л.М. Державне управління зовнішньоторгівельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль : монографія / Л.М. Письмаченко. — Донецьк : Юго-Восток, ЛТД, 2008. — 366 с.
  18. Комарницький І.М. Організаційно-економічні механізми розвитку підприємництва: монографія / І. М. Комарницький. — Ужгород : Патент, 2000. — 224 с.
  19. Захарченко В.І. Зарубіжний і вітчизняний досвід державного регулювання економіки для сучасної України / В.І. Захарченко, О.Г. Борисов, А.В. Іванищева. — Одеса : видавничий центр студія “Нігоціант”, 2005 — 128 с.
  20. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
  21. Державна підтримка українського експорту [Електронний ресурс] Офіційний сайт. — Режим доступу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/baza_ukr_export
  22. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 2.
  23. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
  24. Коваль В.В. Забезпечення розвитку експорту високотехнологічних товарів в умовах зміни векторів зовнішньої торгівлі / Я.П. Квач, В.В. Коваль, І.А. Циналевська // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”: СЕРІЯ: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2015. — № 819. — С. 420–426.
  25. Коваль В.В. Стан та перспективи розвитку експортного потенціалу ринку послуг автомобільного транспорту / В.В. Коваль, В.О. Котлубай, В.А. Замлинський // Економіка та суспільство. — 2017. — № 9. — С. 204–208.
  26. Коваль В.В. Стимулювання розвитку експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу / В.В. Коваль // Причорноморські економічні студії. — 2018. — Вип. 27, Ч.1. — С. 63–68.

REFERENCES

1. Hessels, J. & A. Van, Stel. (2011). Entrepreneurship, Export Orientation, and Economic Growth. *Small Business Economics*, 37 (2), 255-268. <https://doi.org/10.1007/s11187-009-9233-3>
2. Al-Osta, Salim Abdul-Aziz. (2015). Trykomponentna model eksportnoi diialnosti pidpriemstva [Three-component model of export activity of the enterprise] *Marketynh i menedzhment innovatsii* [Marketing and innovation management]. 1, 213–220.
3. Beise, M. & Rennings, K. (2016). Lead markets and regulation: a framework for analysing the international diffusion of environmental innovations. *Ecological Economics*, 52 (1), 5–17. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2004.06.007>
4. Andersson, M. & Ejermo, O. (2018). Technology specialization and the magnitude and quality of exports. *Economics of Innovation and New Technology*, 17, 355–375. <https://doi.org/10.1080/10438590701279714>
5. United Nations Conference on Trade and Development (2017). Retrieved from <http://unctadstat.unctad.org>
6. United States Department of Agriculture (USDA). Retrieved from <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome>
7. Moser, S., Nestmann, T., & Wedow, M. (2008). Political Risk and Export Promotion: Evidence from Germany. <https://doi.org/10.2139/ssrn.944779>
8. Schöne-Alaluf, E., Bittner, V., & Von Waldenfels, P. (2016). Global Social and Environmental Standards for Officially Supported Export Credits. <https://doi.org/10.5771/1439-880x-2011-1-123>
9. World Trade Organization website. Retrieved from http://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/aid4trade_e.htm
10. What is Europe's Trade Policy, 2009. Retrieved from http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/may/tradoc_143154.pdf
11. Kozak, Yu.H. Lohvinova, N.S., Baranovska, M.I. (2011). *Mizhnarodna torhivlia* [International trade]. Textbook. Kyiv: TsUL.
12. Yelova, M.V. Ye.K. Muraveva, S.M. at al. (2000). *Panferova Mirovaya ekonomika: vvedenie vo vneshneekonomicheskuyu deyatel'nost: ucheb. posobie dlya vuzov* [World Economy: An Introduction to Foreign

- Economic Activity] Textbook. Manual for universities. Moscow: Logos.
13. Pismachenko, L. M. Dosvid derzhavnoho rehulivannia zovnishnikh ekonomichnykh vidnosyn u krainakh iz rozvynutoiu rynkovoiou ekonomikoio [Experience of state regulation of foreign economic relations in the countries with developed market economy]. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Debu/2007-1/doc/5/02.pdf>
  14. Whats Germanys secret? Retrieved from: www.economist.com/blogs/freeexchange/2010/07/recovery_1
  15. Onyshchenko, O.A. (2006). Derzhavne rehulivannia ekonomiky ta zovnishno-ekonomichnoi diialnosti u Frantsii [State regulation of economy and foreign economic activity in France]. *Humanitarnyi universytet "ZIDMU". Dni nauky* [Humanitarian University. Days of Science]. Coll. of abstracts: In 4 vol.: Vol. 4, 5–6 Okt. 2006. Zaporizhzhia: HU "ZIDMU".
  16. Bila, Ye.S. Stasiuk, N.M. (2014). Svitovyi dosvid derzhavnoho rehulivannia pidpriemnytstva [World experience of state regulation of entrepreneurship]. *Svitovi ekonomika ta mizhnarodni vidnosyny. Problemy ekonomiky* [World Economy and International Relations. Economy Problems], 1, 26–30.
  17. Pismachenko, L.M. (2008). Derzhavne upravlinnia zovnishnotorhivelnoiu diialnistiu v Ukraini: rehulivannia ta kontrol [Public Administration of Foreign Trade Activity in Ukraine: Regulation and Control]. Monograph. Donetsk: Yuho-Vostok, LTD.
  18. Komarnytskyi, I.M. (2000). Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy rozvytku pidpriemnytstva [Organizational and economic mechanisms of entrepreneurship development]. Monograph. Uzhhorod: Patent.
  19. Zakharchenko, V.I. Borisov, O.H., Ivanyshcheva, A.V. (2005). Zarubizhnyi i vitchyzniani dosvid derzhavnoho rehulivannia ekonomiky dlia suchasnoi Ukrainy [Foreign and domestic experience of state regulation of economy for modern Ukraine] Odesa: vydavnychiy tsentr studiia "Nihotsiant".
  20. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>
  21. Derzhavna pidtrymka ukrainskoho eksportu [State support for Ukrainian exports]. Retrieved from http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/baza_ukr_export
  22. Zakon Ukrainy "Pro zovnishnoekonomichnu diialnist"(2013) [Law of Ukraine "On Foreign Economic Activity"]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 2.
  23. Podatkovi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine] The Verkhovna Rada of Ukraine Official Website. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
  24. Koval, V.V., Koval, V.V., Tsynalievskaya, I.A. (2015). Zabezpechennia rozvytku eksportu vysokotekhnolohichnykh tovariv v umovakh zminy vektoriv zovnishnoi torhivli [Safeguarding the development of export of high-tech products in the minds of the winter of the vector of traditional trade] *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika": SERIIA: Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku* [News of the National University "Lviv Polytechnic": SERIA: Management and management in Ukraine: this is the formation and problems of development], 819, 420–426.
  25. Koval, V.V. Kotlubai, V.O., Zamlynskyi, V.A. (2017). Stan ta perspektyvy rozvytku eksportnoho potentsialu rynku posluh avtomobilnoho transportu [Development of export of high-tech goods in the conditions of change of foreign trade vectors] *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and Society], 9, 204–208.
  26. Koval, V.V. (2018). Stymulivannia rozvytku eksportnoho potentsialu oboronno-promyslovoho kompleksu [Stimulation of development of export potential of defense-industrial complex] *Prychornomorski ekonomichni studii* [Black Sea Economic Studies], 27, 1, 63–68.

T.I. LOSITSKA, PhD in Economics

STATE REGULATION OF EXPORT ACTIVITY

Abstract. The article gives an overview of current export trends and analyzes the main directions of state regulation of export activity in Ukraine and in the world. To determine the priorities of state regulation of export activities, the experience of leading exporting countries: China, the USA, Germany, Japan, France, and Great Britain are analyzed. The current state of export in Ukraine is described. Today, the state in the field of export activities does not provide business entities with sufficient support to reorient their markets. The main gaps in the regulatory and legislative framework in this area are identified, namely, the process of reorientation of the Ukrainian market to the requirements of the EU and problems related to currency restrictions of the NBU. The importance of overcoming the imperfection of state legislation in the field of foreign economic activity was emphasized. The directions of state regulation of high-tech export activities through a system of financial and non-financial government instruments are proposed. It is proposed to draw attention to the experience of countries that have recently become EU members, but have positive export experience. Among the main measures introduced by them, one can distinguish: reduction of customs duties in accordance with the requirements of the WTO; introduction of protection policies for vulnerable sectors of the economy; the adoption of the structural reorganization of the units responsible for the export activities of the state.

Keywords: export, export activity, state regulation, management, foreign experience, integration, international trade, strategy, state policy.

T.И. ЛОСИЦКАЯ, канд. экон. наук

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЭКСПОРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Резюме. В статье представлен обзор современных тенденций экспорта и проанализированы основные направления государственного регулирования экспортной деятельности в Украине и мире. Для определения приоритетов государственного регулирования экспортной деятельности проанализирован опыт ведущих

стран-експортерів: Китаю, США, Німеччини, Японії, Франції, Великої Британії. Описано сучасний стан експорту в Україну. Сьогодні держава в сфері експортної діяльності не надає суб'єктам господарювання достатньої підтримки для переорієнтації ринків збуту. Визначені основні прогалини в нормативно-правовій базі в цій області, а саме — процес переорієнтації українського ринку на вимоги ЄС і проблеми, пов'язані з валютними обмеженнями НБУ. Підкреслено важливість подолання недосконалості державного законодавства в сфері внешнеекономічної діяльності. Представлено напрями державного регулювання високотехнологічної експортної діяльності через систему фінансових і нефінансових державних інструментів. Пропонується звернути увагу на досвід країн, які недавно стали членами ЄС, але мають позитивний досвід експортної діяльності. Серед основних впроваджених ними заходів можна виділити: скорочення митних зборів відповідно до вимог ВТО; впровадження протекційної політики по вразливим галузям економіки; зміна структурної організації підрозділів, відповідальних за експортну діяльність держави.

Ключові слова: експорт, експортна діяльність, державне регулювання, управління, зарубіжний досвід, інтеграція, міжнародна торгівля, стратегія, державна політика.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Лосицька Тетяна Іванівна — канд. екон. наук, Київський національний торговельно-економічний університет, вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна; T11866@ukr.net; ORCID: 0000-0003-3117-3281

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Lositska T. I. — PhD in Economics, Kyiv National University of Trade and Economics, 19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine; T11866@ukr.net; ORCID: 0000-0003-3117-3281

ІНФОРМАЦІЯ ОБ АВТОРЕ

Лосицкая Т.И. — канд. экон. наук, Киевский национальный торгово-экономический университет, ул. Киото, 19, г. Киев, 02156, Украина; T11866@ukr.net; ORCID: 0000-0003-3117-3281

ДО УВАГИ НАУКОВЦІВ!

Комплексне інформаційне обслуговування — це створені в УкрІНТЕІ періодичні інформаційні матеріали з найактуальніших питань наукового, науково-технічного та інноваційного розвитку і трансферу технологій щомісячно в on-line режимі впродовж року.

Пропонуємо вам інформаційні пакети:

- “**Наука, технології, інновації**” — 6 видань щомісячно;
- “**Комплексний інформаційний пакет**” — 9 видань щомісячно.

Детальніше на сайті УкрІНТЕІ: www.uinței.kiev.ua

КОНТАКТИ:

тел. (044) 521-00-39, 521-09-48,

e-mail: uinței.ua@gmail.com, uinței.info@gmail.com, sale@uinței.kiev.ua